

ELŐSZÓ

A Szegedi Tudományegyetem Történelemtudományi Doktori Iskola Medievalisztikai Programjának hallgatói immár tizedik alkalommal jelentkeznek kutatási eredményeiket közzé tevő tanulmánykötettel. E gyűjteményes munkák megjelentetésére a hagyományosan két évente sorra kerülő szegedi Medievalisztikai PhD-konferenciák teremtenek alkalmat, s alapvetően az ott elhangzott előadások kidolgozottabb formát öltő, jegyzetekkel ellátott változatai képezik az egyes kötetek alapanyagát. A tíz egymásután sorakozó tomos tartalma természetesen önmagában is megbízható tükrét adja a doktori program huzamos ideje tartó építkezésének, s csalhatatlanul hordozza a programban munkálkodók tevékenységének és teljesítményeinek értékét, miként vall az esetleges hiányosságokról és gyengeségekről is. Ám mert a következő évben lesz a 25. évfordulója a szegedi medievalisztikai doktori képzés elindulásának, e kerek számok elérése kellő indokát szolgáltatja talán annak, hogy a jelen kötet előszavát – eltérően a korábbi köteteknek az aktuális konferenciákra és az ott elhangzott előadásokra rezonáló bevezető soraitól – most röviden inkább a negyedszázados múltra vonatkozó visszatekintésnek, a jelen helyzettel való számvetésnek, valamint a jövőbeni perspektívák felmérésének szenteljük.

Középkor-tudományi doktori képzés – először az országban – 1994-ben indult Szegeden az elmúlt fél évszázad meghatározó jelentőségű medievalista tudósa, Kristó Gyula professzor programvezetése mellett. Az első néhány évben ez volt az egyetlen történelemtudományi program Szegeden. A régi korok kutatásában akkoriban jelentékeny erőket képviselő szegedi bölcsészkarai műhelyek, kutatási irányok – magyar és egyetemes középkortörténet, magyar őstörténet, orientalisztika, bizantinológia, középlatin filológia, középkori egyháztörténet, diplomatika – közös ügyüknek tekintették az utánpótlás gondozás szempontjából kivételes fontosságú doktori képzés működtetését, s jelentékeny erőket összpontosítva sikerrel kooperáltak a program magas színvonalú képzésének fenntartása terén és érdekében. Számos hallgató érkezett Szegeden kívüli más egyetemi képzőhelyekről, Pécsről, Budapestről és Debrecenből is. Másfél évtizeden át jól szolgált a középkor-történeti doktori képzés belső utánpótlásának biztosítását az egyetemi B-szakok, speciális képzések sora, így elsősorban a medievalisztika szak, a magyar őstörténet szak, illetve a latin speciális képzés. Ezek jóvoltából a középkorász doktoranduszok többéves előképzés birtokában, az önálló forráshasználatot megengedő nyelvi, filológiai és paleográfiai felkészültséggel és jártassággal rendelkezve léptek be a doktori képzésbe, ahol a kezdetektől alkalmasak voltak nagyigényű és jelentős kutatási témák önálló művelésére. Az utolsó akkreditálási eljárás fontos visszaigazoló megállapítása volt, hogy a medievalisztikai program fokozatszerzései kiemelkedő színvonalú értekezéseken alapulnak. A 2018-ban záruló hároméves doktori képzésben összesen 78-an szereztek abszolutóriumot, s 42 sikeres doktori fokozatszerzésre került ezalatt sor. Utóbbiak körében 13-an képzésen kívül, egyéni felkészülésként védtek meg dolgozatukat, hárman pedig honosítás révén. Egyetlen régi típusú doktorátus átminősítése sem történt a programban.

A negyedszázados működés természetesen elég hosszú idő ahhoz, hogy a személyi összetétel, a szabályzórendszer, a külső környezet és a működési feltételek változásai olyan ingadozó mozgásokat keltsenek, amelyek történeti értelemben felívelő majd alábukó ívek szakaszainak egymásutánjában hullámhegyekként, illetve hullámvölgyekként rajzolódnak ki. Sajnálattal kell megállapítani, hogy a 2000-es évek első éveiben kiteljesedő virágkor szakaszához képest az elmúlt bő évtizedet már inkább a kedvezőtlen tendenciák erősödése jellemezte. Ennek összetett és mélyebb elemzést igénylő okai sorából most csak jelzésszerűen érdemes néhány elemre utalni.

A felsőoktatás központi reguláló igényének nehezen megélt térnyerése többnyire elvette a levegőt a helyi adottságok és intézményi sajátosságok optimális hasznosításának igyekezetével életben tartott és jobbára az utánpótlás-gondozás inkubátoraiként működtetett lokális képzési kezdeményezések elől. A hallgatói önépítkezés korábbi szabad folyosóit ma már ugyanúgy szabálytorlaszok rekesztik el, mint ahogyan többnyire az oktatói innovációét is. Ennek következtében Szegeden elháltak azok az évtizedeken át nagy haszonnal „üzemelő” képzési formák (latin speciális képzés, medievisztikai, valamint magyar őstörténet B szak), amelyek olyan jól szolgálták a középkortudomány utánpótlás-nevelését. A kétlépcsőssé tett képzési szerkezet ugyancsak káros következményekkel járt a medievisztikára – s általában is a régi korok művelésére – nézve. A hároméves alapszakaszban túl gyors a hallgatók „áthaladása” a régmúlt koraibb időszakain, s mert energiáikat elsősorban mindig az aktuálisan éppen tanulmányozott korokkal kapcsolatban előttük tornyosuló feladatokra kénytelenek összpontosítani, így lényegében nincs tér mindazon összetett kompetenciák kifejlesztésének és kibontakoztatásának, amelyek nélkülözhetetlenek a középkortudomány műveléséhez. Természetesen mindebből az következik, hogy már a mesterképzés szakaszára nagyon elvékonyodik a medievisztika potenciális utánpótlása. Szerencsétlen körülménynek mondható továbbá, hogy a kétszakos osztatlan tanárképzés nagyon kötött és merev képzési rendje úgyszólván ellene dolgozik a tudományos karrier irányába történő mindenféle útkeresésnek, így hiába mondható ezután is népesnek a történelem szak, onnan mind nehezebben lehet a középkorkutatóvá válás pályájára rátalálni. Szomorú körülményként arról sem hallgathatunk, hogy ugyanezen időszakban Kristó Gyula, Koszta László és Makk Ferenc professzorok halálával pótolhatatlan személyi veszteségeket szenvedett el a szegedi medievisztika, és az egyetemen – az országosan is defenzív bölcsészkarai pozíciók közepette – nem egykönnyű pótolni, avagy legalább valamelyest mérsekíteni is a hiányuk okozta súlyos károkat.

A nagy rendszereknek, miként a tudománynak is, az a természete, hogy a kedvezőtlen tendenciák hatásai késleltetve jelentkeznek és érvényesülnek. Így az olvasó kezében tartott kötet most is olyan tanulmányokat tartalmaz, amely tehetséges fiatal kutatók elmélyült munkájának többnyire ingyencek gusztusát is kielégítő gyümölcsei, illetve színvonalukat tekintve az előző kötetekben olvasható szaktanulmányok méltó folytatásai. Köszönet illeti mindazok fáradozásait, akik szerzőkként, szerkesztőkként és bárminemű közreműködőkként részt vállaltak létrehozásában. Ez az a medievista alkotóközösség – ideértve a sorozat korábbi kötetei körül jeleskedők sokaságát is –, akik értve a nehézségeket és látva a gondokat szükséges időben és helyen szolgálatára tudnak lenni az előttünk álló években és évtizedekben a magas színvonalú magyar középkorkutatás fenntartásának. S még ha borúra okot adó fejleményeket éreztet is velünk olykor jelenünk, annak tudata, hogy iskolánknak s programunknak jelentékeny része van a középkortu-

dományt művelő szakembergárda kiképezésében, e fiatal erőket összpontosító tudós kör megléte biztos zálogát adja a jövőbeni folytatás képességei meglétének. Csak a kedvező idők és a jó szél eljövetele iránt kell ápolnunk reményeinket, hogy tudományunkról Párizs város jelszavát idézve elmondhassuk: *Fluctuat nec mergitur!* azaz „Hánykolódik, de mégsem süllyed el!”

Szeged, 2018 nyarán

Almási Tibor